
Doc. dr. JAROLÍM SKALKA, CSc.,

Katedra výchovy a vzdělávání dospělých
filozofické fakulty UK v Praze

V roce 1975 si připomínáme 30. výročí vyvrcholení národně osvobozenického boje československého lidu a osvobození Československa Sovětskou armádou. V uplynulých třiceti letech se uskutečnily v našem státě a celé naší společnosti velké revoluční přeměny, které vytvořily základní politické a ekonomické podmínky pro všestranný rozvoj socialistického školství, komunistické výchovy i pedagogické vědy. Třicetileté jubileum významných dějinných událostí je i pro nás, pedagogy, vhodnou příležitostí k tomu, abychom hlouběji analyzovali dosavadní vývoj i současný stav pedagogické vědy v ČSSR a na základě toho propracovali koncepci jejího dalšího rozvoje.

Pokusíme se naznačit základní myšlenky, otázky a náměty týkající se této problematiky. Využíváme při tom některých názorů, závěrů a podnětů, které jsou obsaženy v materiálu předsednictva ÚV KSČ »Vývoj, současný stav a úkoly společenských věd« z 3. 5. 1974 a dále v různých analytických materiálech, studii, publikacích a článcích k problematice pedagogické vědy.¹⁾ Předpokládáme, že rozbor vývoje, současného stavu a hlavních směrů rozvoje československé pedagogiky bude dále konkretizován, zpřesňován a rozvíjen v diskusí a zejména pak v další teoretické a vědeckovýzkumné práci.

*) Úvodní referát přednesený na vědecké metodologické konferenci Československé pedagogické společnosti při ČSAV 30. října 1975 v Praze.

¹⁾ Zpráva »Ideologické problémy rozvoje československé marxistické pedagogiky«, zpracovaná komisí za vedení prof. dr. B. Kujala, CSc.; zpráva »Charakteristika současného stavu oboru a pracovišť a návrh rozvoje vědeckovýzkumné práce v oblasti pedagogiky«, zpracovaná komisí za vedení doc. MUDr. J. Fišera, CSc.; dílčí podklady a připomínky některých členů autorského kolektivu, který byl vytvořen ke zpracování tohoto referátu, aj.

Vývoj marxistického pedagogického myšlení u nás po r. 1945 a zejména pak po r. 1948 je nerozlučně spjat s revolučními společenskými přeměnami a novými potřebami v oblasti školství a výchovy, s bojem za demokratickou a socialistickou orientaci našeho výchovně vzdělávacího systému. Pokrokoví čeští a slovenští pracovníci v oblasti pedagogiky aktivně podporovali školskou politiku KSČ, zaměřenou na vybudování jednotné socialistické školy. Svou teoretickou a organizační činností výrazně přispívali k vytváření jednotné školské soustavy; rozpracovávali základní obsahové i metodické otázky jednotné školy a další aktuální úkoly komunistické výchovy dětí a mládeže.

Při řešení otázek revoluční přestavby našeho výchovně vzdělávacího systému a při konstituování československé marxistické pedagogiky vůbec nám velmi pomohla sovětská pedagogika. Studium sovětské pedagogiky si čeští a slovenští pedagogové osvojovali marxisticko-leninskou metodologii a orientovali se tak postupně na řešení problémů komunistické výchovy a vzdělání z pozic marxismu-leninismu. V této souvislosti nutno ocenit záslužnou práci, která byla vykonána při seznamování naší pedagogické veřejnosti s poznatky a výsledky sovětské pedagogiky. Vcelku pohotově a ve velkých nákladech byly v českých zemích a na Slovensku vydány překlady sovětských učebnic pedagogiky (Kairovova, Jesipovova—Gončarovova, Ogorodnikovova—Šimbirjevova, Flerinové), dějin pedagogiky (Medynského, Konstantinova) i díla klasiků sovětské pedagogiky N. K. Krupské a A. S. Makarenka. Bylo přeloženo a vydáno také mnoho prací z oblasti didaktiky, teorie výchovy i metodik vyučování jednotlivým předmětům. Spolu se Státním pedagogickým nakladatelstvím v Praze a Bratislavě měl u nás pozitivní úlohu v propagaci sovětské pedagogiky i časopis »Sovětská věda — pedagogika — psychologie«, vydávaný Československo-sovětským institutem. Překladová literatura, obsahující výtěžky sovětské pedagogiky a zkušenosti sovětské školy, byla základním zdrojem, z něhož byly čerpány v prvních letech po osvobození i v letech pozdějších cenné poznatky a podněty pro vlastní teoretickou i praktickou výchovnou a vzdělávací práci.

Konstituování a rozvíjení marxistické pedagogiky v osvobozeném Československu navazuje také na pokrokové tradice našeho pedagogického myšlení, zvláště na dílo J. A. Komenského, dále na pokrokovou demokratickou pedagogiku z období předmnichovské buržoazní republiky (Otokar Chlup) i na pokrokové názory a úsilí jednotlivých levicově smýšlejících učitelů, zejména členů Socialistického sdružení učitelského (Karel Hanuš, Oldřich Blažek aj.).²⁾ Tyto pokrokové pedagogické tradice a směry byly a jsou tvořivě využívány při teoretickém rozpracovávání výchovně vzdělávací problematiky z marxistického hlediska.

Konstituování marxistické pedagogiky v osvobozené vlasti se současně uskutečňuje také v boji proti pozůstatkům a projevům pedagogického reformismu, pozitivisticky orientované pedagogice a proti ideologii ma-

²⁾ Viz *Ideologické problémy rozvoje československé marxistické pedagogiky*. Zpráva zpracovaná komisí za vedení prof. dr. Kujala, CSc., a přednesená dne 26. 4. 1973 na celostátním semináři pořádaném odd. školství a vědy ÚV KSČ a prezidiem ČSAV. Pedagogika 1973, č. 5, s. 525.

sarykismu. Kritické a důsledné překonávání uvedených nemarxistických směrů a tendencí v naší pedagogické teorii i praxi bylo a zůstává jednou z nezbytných podmínek vědeckého rozvoje československé marxistické pedagogiky.

Hodnotíme-li celkový vývoj československé marxistické pedagogiky, lze konstatovat, že v tomto vývoji jednoznačně převažují pozitivní výsledky a tendence. Tyto výsledky a tendence se projevují především v tom, že v naší pedagogice vznikla řada původních prací, studií a článků, které vytvářejí teoretické podklady pro realizaci usnesení a závěrů KSČ k otázkám školství, výchovy a vzdělání. Publikované práce, studie a články přispívají zároveň k postupnému konstituování a rozvíjení jednotlivých disciplín pedagogické vědy, a to: obecné pedagogiky a didaktiky i didaktiky speciální; teorie výchovy (výchovy k vědeckému světovému názoru, mravní, polytechnické, pracovní, estetické, tělesné, rodinné výchovy, výchovy v PO a SSM); předškolní pedagogiky; pedagogiky všeobecně vzdělávací školy; pedagogiky odborného a učňovského školství; pedagogiky vysokých škol; pedagogiky speciální; teorie mimoškolní výchovy; teorie učitelského vzdělání; teorie řízení a organizace školství; dějin československé pedagogiky a školy; pedagogiky dospělých; vojenské pedagogiky aj. Pozitivním jevem také je, že se přistoupilo k soustavnému studiu díla J. A. Komenského, k vydávání jeho Vybraných spisů a k edici jeho Díla (Veškerých spisů).³⁾

Kladně třeba hodnotit i rozsáhlou a intenzivní edukativní a popularizační činnost, která pomáhala uplatňovat poznatky marxistické pedagogiky ve výchovně vzdělávací praxi.

Většina původních prací, studií, podkladových materiálů, učebnic a článků, stejně jako edukativní a popularizační činnost je nesporně pozitivním přínosem k rozvoji československé marxistické pedagogiky. Nelze však přitom nevidět, že v tomto rozvoji se zároveň projevují některé rozporné a brzdicí momenty. Tak např. rozvoj speciálních pedagogických disciplín je nerovnoměrný. Nejvíce pozornosti se věnuje didaktice, avšak složitá problematika výchovy a jejích jednotlivých složek se rozpracovává jen pozvolna a částečně. Nedostatečně se také rozpracovávaly některé nově vznikající disciplíny pedagogické vědy, zvláště pedagogika učňovského a odborného školství, předškolní pedagogika, obecná pedagogika (základní obecně teoretické a metodologické problémy marxistické pedagogiky) aj. Nerozpracovanost základních obecně teoretických a metodologických otázek československé marxistické pedagogiky byla nepochybně jednou z příčin pedagogického empirismu, stejně jako schematismu a normativismu, jimiž je často poznamenána tehdejší pedagogická literatura knižní i časopisecká.

Nedostatkem také bylo, že se náležitě neprováděla hlubší analýza vývoje a stavu sovětské pedagogické vědy tak, aby jasněji vynikly hlavní principy a problémy sovětského pedagogického myšlení. V důsledku toho studium sovětské pedagogiky ustrnulo u nás mnohdy v počátečním učebnicovém stadiu a nepřecházelo vždy dostatečně ke studiu základních teoretických a metodologických problémů, ke studiu sovětské pedagogické literatury, která tyto problémy vytyčuje, diskutuje a rozpracovává.

Nejvýznamnější nedostatky ve vývoji československé pedagogiky se však

³⁾ Tamtéž.

vyskytly v krizovém období let 1968—1969. V těchto letech se projevíly u některých pracovníků v oboru pedagogiky revizionistické názory a tendence k dezideologizaci pedagogiky a ke konvergenci s buržoazní pedagogikou. Dosavadní analýzy⁴⁾ ukazují, že tyto názory a tendence spočívaly: v opomíjení nebo v přímém odmítání marxistické teorie a metodologie v pedagogické vědě; v odmítání nebo deformování vztahu marxistické pedagogiky a politiky, ve snaze zbavit výchovný systém vlivu komunistické strany; v objektivistickém, netřídním přístupu ke vzdělání a výchově, v nahrazování třídně stranického přístupu abstraktním humanismem; v podceňování významu ideově politické orientace výchovně vzdělávacího procesu; v porušování nebo zřeknutí se principu jednotné školy; v ignorování principu polytechnického vyučování a kolektivní výchovy; v jednostranně negativním hodnocení dosavadního vývoje a stavu československé marxistické pedagogiky a socialistického školství; v nekritickém a eklektickém přejímání soudobých buržoazních pedagogických názorů a teorií; v pronikání nemarxistických filozofických směrů (zvláště různých idealistických antropologických koncepcí, existencialismu a novopozitivismu) do československé pedagogiky; v postupném odklonu a odmítání sovětské pedagogiky, a to jak prostřednictvím nakladatelské praxe, tak zveličováním jejích dobově podmíněných okrajových nedostatků, a hlavně jejím nesprávným hodnocením či přezíravým postojem, např. k pedagogickému dílu A. S. Makarenka.

Změna ve vedení strany, uskutečněná v dubnu 1969, a následující úspěchy ekonomické a politické konsolidace vytvořily podmínky pro cílevědomé a postupné řešení situace ve společenských vědách, a tedy i v pedagogice. Kritické analýzy a konkrétní opatření provedené ve stranických orgánech, ve vědeckopedagogických ústavech, na katedrách pedagogiky, ve vědeckém kolegiu pedagogiky a psychologie ČSAV a SAV, v orgánech a pobočkách Československé a Slovenské pedagogické společnosti i v pedagogickém tisku pomohly vyjasnit a odhalit některé základní deformace v československé pedagogice a přispěly k postupné konsolidaci v této oblasti. Významná úloha v tomto konsolidačním procesu náleží těm českým a slovenským pedagogům, kteří vždy, a tedy i v krizovém období zaujímal marxisticko-leninská stanoviska v pedagogice a trvale se orientovali na sovětskou pedagogickou vědu.

V konsolidačním procesu byly vytvořeny nezbytné předpoklady pro další pozitivní vývoj československé pedagogiky, mimo jiné i tím, že byly vypracovány koncepce státního a resortního plánu pedagogického výzkumu na léta 1971—1975 a přikročilo se k plnění plánovaných úkolů. Plně byly také obnoveny styky s vědeckopedagogickými pracovišti socialistických zemí, které nebyly v pedagogice nikdy zcela přerušeny, a to ani v krizovém období. Byly podepsány smlouvy o spolupráci s Akademii pedagogických věd SSSR a NDR. Byla vytvořena instituce pravidelných porad prezidentů akademií pedagogických věd a ředitelů vědeckovýzkumných pedagogických ústavů zemí RVHP, která usiluje o postupnou koordinaci pedagogického výzkumu, o zkvalitňování výchovy mladých pedagogických pracovníků, o pořádání konferencí pedagogů ze socialistických zemí atd.

⁴⁾ Viz *Ideologické problémy rozvoje československé marxistické pedagogiky*, Pedagogika, 1973, č. 5; Chvostov, V. M.: *Úlohy socialistickej pedagogiky v boji proti buržoazným teoriám vyučovania a výchovy*, Jednotná škola, 1972, č. 6 aj.

Poukázali jsme na některé momenty a problémy dosavadního vývoje československé pedagogiky od roku 1945. Rozbor a hodnocení tohoto vývoje není nikterak jednoduchou ani jednorázovou záležitostí, a proto bude nepochybně pokračovat i nadále. Je nezbytné, aby zejména čeští a slovenští historikové pedagogiky hluboce a všestranně analyzovali celý složitý a rozporný vývoj naší marxistické pedagogiky, včetně krizového období tohoto vývoje.

II. K SOUČASNÉMU STAVU PEDAGOGICKÉ VĚDY V ČSSR

V současné době se ve výzkumných vědeckopedagogických ústavech a na katedrách vysokých škol dokončuje řešení řady významných úkolů, které jsou zahrnuty ve státním plánu badatelského výzkumu i v resortních a fakultních plánech výzkumu 5. pětiletky. Přitom se kriticky navazuje na všechno pozitivní, čeho bylo v československé marxistické pedagogice dosaženo, a zároveň se překonávají uvedené nedostatky a deformace z krizového období. Začíná se intenzívně rozvíjet tvořivá teoretická práce.

Úkoly státního plánu badatelského výzkumu jsou zaměřeny především na řešení základních teoretických a metodologických otázek a na vypracování teoretické koncepce perspektivního systému výchovy a vzdělávání v socialistické společnosti. Resortní plán pedagogického výzkumu se soustřeďuje naproti tomu na zkoumání aktuálních problémů výchovy a vzdělávání v současné socialistické škole. Dílčí výsledky státního badatelského výzkumu i resortního pedagogického výzkumu (v letech 1971 až 1975) přispívají k realizaci usnesení a závěrů XIV. sjezdu KSČ i červencového zasedání ÚV KSČ o výchově mladé generace z roku 1973.

Pozitivním rysem současné vědeckovýzkumné práce v oblasti pedagogiky je, že se v ní výrazně uplatňují hlediska aktuálních a perspektivních potřeb výchovně vzdělávací praxe i potřeb dalšího rozvoje naší pedagogické vědy, úsilí o jednotu obecné a speciální metodologie marxistické pedagogiky, postupné rozpracovávání nových vědeckých přístupů a metod pedagogického výzkumu (systémový přístup, metody pedagogické prognostiky), snaha o interdisciplinární přístup a organické spojování odborných a ideologicko-politických aspektů při zkoumání pedagogických jevů, rozvíjení a prohlubování spolupráce s vědeckopedagogickými pracovišti v socialistických zemích, zvláště v SSSR. Mezi kladné jevy lze uvést i to, že hlavní výbor, pobočky i sekce Československé pedagogické společnosti při ČSAV a Slovenské pedagogické společnosti při SAV uspořádaly řadu pracovních seminářů, konferencí a diskusí k základním otázkám pedagogické teorie i praxe, např. konferenci na téma A. S. Makarenko a současnost, seminář k problematice boje proti buržoazním pedagogickým teoriím, seminář k socialistické integraci v pedagogice a školství, konferenci o současném stavu a úkolech učňovského školství aj.

Přes dosažené úspěchy a výsledky existují však v současném stavu československé pedagogiky některé problémy a nedostatky, které snižují společenskou efektivnost vědeckovýzkumné práce. Především se ukazuje, že plnění jednotlivých úkolů státního, resortního a fakultního plánu pedagogického výzkumu je disproporční. Kupříkladu ve státním badatelském výzkumu se nedostatečně rozpracovávají základní pedagogické pojmy a kategorie, přestože řešení této problematiky má klíčový význam pro další rozvoj teorie a metodologie marxistické pedagogiky. Malá pozornost se

také dosud věnuje kritické analýze soudobých buržoazních pedagogických teorií a koncepcí, zkoumání dějin české školy a pedagogiky ap. Efektivnost vědeckovýzkumné práce v pedagogice je rovněž oslabována neuspokojivou návazností základního a aplikovaného výzkumu i nedostatečnou koordinovaností a propojeností obou uvedených druhů pedagogického výzkumu. Tento nedostatek ve svých důsledcích zpomaluje proces zavádění a uplatňování pedagogických poznatků a inovací do praxe. Dalším problémem je, že není dostatečně integrováno řízení československého pedagogického výzkumu a celé pedagogické fronty. To se odráží v určité tematické roztržitosti, popř. i v duplicitě pedagogického výzkumu, v malé spolupráci při řešení úkolů státního a resortního plánu výzkumu, v nevyhraněné profilaci některých pedagogických pracovníků.

Značné problémy existují v institucionální základně a kádrové situaci na úseku pedagogických věd. V uplynulých třiceti letech došlo péčí KSČ a socialistického státu k nevídanému rozvoji institucionální základny v pedagogice. Tato skutečnost zvláště vynikne, uvědomíme-li si, že za buržoazní republiky institucionální základna pro rozvíjení vědecké práce v pedagogice v podstatě neexistovala a nebyla v dostatečné míře rozvíjena ani na vysokých školách. Reprezentovali ji pouze ojedinělí tvůrčí pracovníci. Vědecká základna v pedagogických vědách se začala u nás systematicky budovat teprve po roce 1945 a zejména pak po Vítězném únoru 1948. Tato vědeckovýzkumná základna (v rámci ČSAV, SAV a resortu MŠ ČSR a MŠ SSR) je dnes celkově poměrně uspokojivá; zahrnuje 978 vědeckých a odborných pracovníků. Přitom je však nutno vzít v úvahu, že většina vědeckých a odborných pracovníků působí na vysokých školách a převážnou část své pracovní kapacity věnuje pedagogickým úkolům. Rovněž poměrně mnoho pracovníků resortních vědeckovýzkumných ústavů plní z velké části operativní úkoly organizační či organizačně pedagogické povahy, takže soustavné vědeckovýzkumné práci se mohou věnovat pouze někteří pracovníci těchto resortních ústavů.

V dosavadním vývoji institucionální základny československé pedagogiky se právem prosazovaly a prosazují rozsáhlé a dynamické potřeby společenské praxe. Pedagogické instituce, zvláště vědeckovýzkumné ústavy, které byly v Československu vytvořeny, jen stěží stačí uspokojovat tuto rozsáhlou společenskou objednávku v oblasti výchovy, vzdělání a pedagogiky. V souvislosti s tímto praktickým zaměřením a prováděním vědeckovýzkumné práce, které je naprosto nutné a společensky neobyčejně významné, zbývá však poměrně málo sil a prostředků na rozvíjení základního výzkumu v pedagogice, který je pro její vědecký rozvoj rovněž nezbytný a nezastupitelný. V základním pedagogickém výzkumu pracují sice kromě malého počtu vědeckých a odborných pracovníků ČSAV a SAV i pracovníci vysokých škol a resortních vědeckovýzkumných ústavů, ti však mají vesměs, jak jsme již uvedli, rozsáhlé úkoly pedagogické, vědeckoorganizační i úkoly v resortním plánu výzkumu. Nedostatky ve struktuře vědeckovýzkumné základny se projevují i v institucionální bázi jednotlivých pedagogických a hraničních disciplín. Početně je velmi slabě zastoupena zejména obecná pedagogika, teorie výchovy, pedagogika dospělých, sociální pedagogika (teorie výchovy mimo vyučování, rodinná výchova, výchova v PO a SSM aj.), předškolní pedagogika, sociologie výchovy (pedagogická sociologie) a pedagogická psychologie, tj. právě ty disciplíny, jejichž konstituování a rozvíjení má aktuální teoretický a

praktický význam. K naznačeným problémům přistupuje ještě nedosta-
tečná součinnost jednotlivých vědeckopedagogických pracovišť, stejně
jako neuspokojivá kádrová situace na některých z nich, což v nemalé
míře oslabuje racionální využití i těch sil a prostředků, které má naše
pedagogika k dispozici již dnes.

Určitým ukazatelem současného stavu československé pedagogiky je
publikační činnost. Nutno konstatovat, že v posledních letech (1971 až
1975) vycházejí u nás knižní publikace, které z marxistických hledisek
přispívají k řešení aktuálních otázek socialistické výchovy a školy. Tyto
práce jsou vydávány Státním pedagogickým nakladatelstvím v Praze a
v Bratislavě, dále péčí Pedagogického ústavu JAK ČSAV a Ústavu expe-
rimentální pedagogiky SAV, resortních výzkumných pedagogických
ústavů i v rámci ediční činnosti vysokých škol. Rovněž v československé
časopisecké pedagogické produkci se projevuje výrazná tendence řešit
aktuální výchovně vzdělávací problematiku na marxisticko-leninských
základech, a tím bezprostředně pomáhat praxi. Rozbor knižní pedagogické
produkce v ČSSR v letech 1971—1975 ukazuje, že tato produkce je věno-
vána obecným otázkám pedagogiky, didaktické problematice, teorii vý-
chovy, dějinám pedagogiky a školství, předškolní výchově, pedagogické
problematice všeobecně vzdělávací školy i odborného a učňovského škol-
ství, výchově na vysokých školách, otázkám celodenního výchovného
systému, speciální pedagogice i pedagogice dospělých. Na pomoc učitelů
byla také vydána řada prací metodického charakteru. V souboru publiko-
vaných prací zaujímají přiměřené místo i práce popularizační, zejména
o výchově dětí v rodině. V překladové literatuře jsou zastoupena přede-
evším díla sovětských autorů. Významné je zejména vydání překladu so-
větských učebnic pedagogiky [Iljinové a kolektivu autorů Boldyreva,
Gončarova, Jesipova, Koroleva].⁵⁾

Publikované práce v oboru pedagogika v letech 1971—1975 představují
jistý přínos pro teorii i praxi komunistické výchovy a vzdělávání dětí,
mládeže i dospělých. Přispívají k rozvíjení poznatkového systému jednot-
livých odvětví pedagogické vědy, ke zkvalitňování výchovně vzdělávacího
procesu i k prohloubení pedagogické přípravy studentů, učitelů a ostat-
ních vychovatelů (rodičů, mistrů aj.). Určité rozdíly v teoretické a meto-
dologické úrovni vydaných pedagogických publikací jsou podmíněny
především jejich rozdílným charakterem i obsahem, stejně jako stupněm
zvládnutí a uplatňování obecné marxisticko-leninské metodologie i spe-
ciální pedagogické metodologie jednotlivými autory.

I při celkově kladném hodnocení současné pedagogické produkce je
nutno vidět, že jak rozsah, tak tematické zaměření této produkce signa-
lizují rovněž některé problémy a nedostatky. Především nelze přehlédnout
fakt, že relativně malý počet vydaných knižních titulů v ČSSR (v letech
1971—1975) neodpovídá vzrůstající úloze pedagogických věd a komunis-
tické výchovy v rozvoji naší socialistické společnosti. Spolu s tím se
ukazuje, že jednotlivé oblasti pedagogické teorie i praxe a potřeby jed-
notlivých typů a stupňů škol jsou v dosavadní publikační činnosti pokryty
nerovnoměrně. Z tohoto hlediska je zarážející skutečnost, že v uvedeném

⁵⁾ Iljinová, T. A.: *Pedagogika*, Učebnice pro posluchače pedagogických institutů. Pra-
ha, SPN, 1972. Boldyrev, N. I.—Gončarov, N. K.—Jesipov, B. P.—Korolev, F. F.: *Pedago-
gika*. Bratislava, SPN, 1972.

období nebylo vydáno stěžejní dílo zásadní povahy, které by analyzovalo centrální problémy výchovy a vzdělání v podmínkách vyspělé socialistické společnosti a nastupující vědeckotechnické revoluce. Z rozboru knižní pedagogické literatury je rovněž vidět, že v této literatuře jsou poměrně málo zastoupeny tak závažné tematické oblasti, jako jsou: systém komunistické výchovy; výchova k vědeckému světovému názoru a komunistickému přesvědčení; výchova politická, mravní a technická; výchova dělnické mládeže; výchova a vzdělávání pracujících; výchovné působení hromadných sdělovacích prostředků; rozvíjení zájmů a schopností žáků v mimotřídních a mimoškolních činnostech; pedagogika vysokých škol; pokrokové tradice české i slovenské školy a pedagogiky; kritický rozbor soudobých buržoazních pedagogických teorií; problematika hraničních disciplín (pedagogická psychologie, sociologie výchovy, ekonomika vzdělání). Určitým problémem rovněž je, že v současné knižní i časopisecké pedagogické produkci nejsou dosud náležitě využívány výsledky řešení vědeckovýzkumných úkolů, které jsou zařazeny do státního a resortního plánu výzkumu.

III. K HLAVNÍM SMĚRŮM DALŠÍHO ROZVOJE ČESKOSLOVENSKÉ PEDAGOGIKY

XIV. sjezd KSČ a další stranická usnesení, především červencové zasedání ÚV KSČ z roku 1973, zdůraznily vzrůstající význam komunistické výchovy a vzdělání. V etapě vyspělé socialistické společnosti, v níž se spojují přednosti socialismu s nebývalým vědeckotechnickým pokrokem, se stále výrazněji prosazuje objektivní potřeba výchovy všestranně rozvinutého, socialisticky myslícího a jednajícího člověka. Při tom je nutno vzít v úvahu dvě navzájem spjaté skutečnosti.

První z nich spočívá v tom, že sféra komunistické výchovy se ve vyspělé socialistické společnosti zákonitě rozšiřuje. Výchova člověka se v ní uskutečňuje nejenom v tradičních výchovně vzdělávacích zařízeních (zvláště ve školách), ale stále více a intenzivněji i dalšími výchovnými činiteli: společenskými a zájmovými organizacemi a institucemi, hromadnými sdělovacími prostředky, pracovišti výrobní i nevýrobní povahy aj. Druhou skuteností jsou požadavky vyspělé socialistické společnosti a nastupující vědeckotechnické revoluce, které vytvářejí nutnost vychovávat a vzdělávat člověka po celý život, tj. chápat a realizovat výchovu a vzdělávání jako celoživotní proces.

Uvedené skutečnosti se odrážejí i v pojetí pedagogiky. Především v tom smyslu, že předmět marxistické pedagogiky se rozšiřuje na výchovu dospělých. Zahrnuje dnes již nejen zkoumání komunistické výchovy dětí a mládeže, ale i výchovy a vzdělávání dospělých. Vzrůstající význam komunistické výchovy a rozšiřování sféry jejího vlivu spolu s rozšiřováním předmětu pedagogiky prohlubuje a zvýrazňuje zároveň společenskou funkci pedagogické vědy i jejích speciálních a hraničních disciplín. Proto je nezbytné věnovat dalšímu rozvoji pedagogické vědy v ČSSR mimořádnou pozornost. V souvislosti s tím si klademe otázku, jakými cestami a směry se bude uskutečňovat rozvoj československé pedagogiky v příštích letech, kterými faktory je a bude tento vývoj určován a ovlivňován. Zmíníme se alespoň o některých těchto faktorech a směrech.

Základním faktorem dalšího rozvoje pedagogické vědy jsou společenské

potřeby vyspělé socialistické společnosti a nastupující vědeckotechnické revoluce, které vyžadují zkoumat a řešit aktuální i perspektivní problémy výchovně vzdělávací praxe, zvláště ty, jež jsou komplexně formulovány ve stranických usneseních a dokumentech (XIV. a XV. sjezdu KSČ a v jejich konkretizaci a rozpracování v usneseních a materiálech ÚV KSČ k otázkám školství, výchovy a vzdělání). Pedagogika řeší aktuální i perspektivní problémy výchovně vzdělávací praxe především tím, že svými vědeckými prostředky, metodami a přístupy poznává podstatu a zákonitosti pedagogických jevů, jejich vývoj, strukturu i funkci a ověřuje výzkumem i v pedagogické praxi správnost (či nesprávnost) pedagogických hypotéz, koncepcí a poznatků. Na základě toho zpracovává analytické i syntetické studie (včetně studií prognostického charakteru), které se mohou stát vědeckými podklady k provádění politiky strany v oblasti školství, výchovy a vzdělání i k provádění konkrétní výchovné práce s dětmi, mládeží i dospělými. Poznátky, závěry i prognózy dosažené v těchto studiích a podkladech se stávají zároveň významným teoretickým a informačním zdrojem současného i perspektivního rozvoje pedagogické vědy.

Dalším faktorem, který výrazně ovlivňuje současný i perspektivní rozvoj pedagogické vědy, je dynamický rozvoj přírodních, technických i společenských věd, včetně tzv. moderních věd (moderní logiky, kybernetiky, teorie informací aj.). Tyto vědy působí na rozvoj pedagogiky po stránce poznatkové i metodologické a metodické.

Důležitým faktorem současného i perspektivního rozvoje pedagogické vědy jsou také potřeby jejího vnitřního vývoje, zejména potřeba rozpracovávat její obecně teoretické a metodologické otázky. To proto, že teoretická a metodologická úroveň pedagogické vědy spoluurčuje kvalitu řešení obsahových i metodických problémů komunistické výchovy a vzdělání. Cílevědomé rozpracovávání obecně teoretických a metodologických otázek přispívá zároveň k vytváření teoretického systému pedagogických i hraničních disciplín, jejich pojmového a kategoriálního aparátu, metodologických přístupů apod., což má zásadní význam pro konstituování a rozvíjení těchto disciplín.

Významným faktorem současného a perspektivního rozvoje československé pedagogiky je vědecká spolupráce se socialistickými zeměmi, zvláště s SSSR. Rozvíjení a prohlubování této spolupráce vytváří předpoklady pro postupnou socialistickou integraci v oblasti pedagogické vědy, výchovy a vzdělání.

Další rozvoj pedagogické vědy závisí rovněž do značné míry na vytváření odpovídajících kádrových, organizačních i materiálně technických podmínek.

Respektováním uvedených i dalších faktorů a podmínek lze nepochybně postupně optimalizovat současný i perspektivní rozvoj naší pedagogické vědy tak, aby tato věda výrazněji než dosud plnila svou poznávací, praktickou (přetvářející) i prognostickou funkci.

V souhlase s uvedenými faktory a podmínkami lze formulovat a naznačit některé hlavní směry vědeckovýzkumné práce v naší pedagogice v období do XV. sjezdu strany i v letech 1976—1980, popř. i v dalších letech.

Zaměření vědeckovýzkumné práce do XV. sjezdu KSČ

V období do XV. sjezdu KSČ se vědeckovýzkumná práce v československé pedagogice zaměřuje na dokončení úkolů plánovaných v 5. pětiletce a na přípravu koncepce a plánu pedagogického výzkumu na léta 1976 až 1980.

V rámci státního badatelského plánu výzkumu bude dokončeno zpracování syntetické studie »Některé teoretické problémy perspektivního systému komunistické výchovy (výchovy a vzdělávání v ČSSR) a metodologické otázky jeho výzkumu«. V této studii jsou analyzovány základní rysy perspektivního celoživotního systému komunistické výchovy, cíle, obsah, podmínky a prostředky vzdělání a výchovy v socialistické škole a je naznačena problematika metodologie výzkumu v této oblasti. Budou také zpracovány monografie o některých vyučovacích předmětech, o žákovi socialistické školy, o učiteli a řízení socialistické školy.

Vědeckovýzkumná práce rozvíjená v resortním plánu výzkumu se soustřeďuje v období do XV. sjezdu KSČ na vypracování vzorových programů komunistické výchovy pro jednotlivé typy škol a na jejich ověřování. Dokončuje se rovněž práce na osnovách základní a střední všeobecně vzdělávací školy. V těchto osnovách se zvýrazní výchovné aspekty jednotlivých předmětů a provede se výběr základního učiva s přihlédnutím k současnému stavu rozvoje vědy, techniky a kultury. Dále se rozpracovává teorie výchovně vzdělávacího procesu a pokračuje se ve výzkumu celodenního vzdělávacího systému. V celodenním výchovném systému jsou zvýrazněny základní principy socialistické školy, především princip stranickosti, kolektivismu, polytechnizace i princip jednoty výchovy a výuky. Součástí tohoto výzkumu bude i problematika modernizace vyučování a zdokonalení systému pedagogického řízení. Charakteristickým rysem zkoumaného modelu socialistické školy je důsledný zřetel ke kolektivní a pracovní výchově, stejně jako důsledná realizace sepětí vyučování s výrobní praxí. Zvláštní pozornost bude přitom věnována aplikaci do praxe těch vědeckých poznatků, které byly získány na experimentálních školách. V souvislosti s tím je však třeba ověřovat experimentální výsledky na vzorku, který reprezentuje běžnou výchovně vzdělávací praxi.

Značné úsilí vědeckých pracovníků je také soustředěno na teoretické i praktické propracování nové koncepce československého učňovského školství jako integrální součásti naší výchovně vzdělávací soustavy. Postupně se tu realizuje širěji založený program vědeckovýzkumné práce, jejímž cílem je vytvořit teoretický základ pedagogiky odborného školství.

Prováděné pedagogické výzkumy a dokončené práce z oblasti základního i aplikovaného výzkumu pomáhají zvyšovat účinnost naší výchovně vzdělávací soustavy. Některé z těchto prací slouží jako vědecké podklady pro přípravu projektu československé vzdělávací soustavy i projektu jednotného uceleného systému komunistické výchovy.

Zaměření vědeckovýzkumné práce v letech 1976—1980

Vědeckovýzkumná práce v oblasti československé pedagogiky je zaměřena v letech 1976—1980 zejména na řešení vybraných závažných současných i perspektivních úkolů komunistické výchovy a vzdělání. V sou-

ladu s potřebami vyspělé socialistické společnosti bude základní pedagogický výzkum řešit nebo se podílet na řešení těchto hlavních vědeckovýzkumných úkolů:

- »Vývojové a sociální aspekty komunistické výchovy v podmínkách socialistické společnosti.«
- »Celoživotní soustava komunistické výchovy a vzdělávání v ČSSR.«
- »Vědeckotechnická revoluce ve vzdělávání (výpočetní technika ve vzdělávacím systému).«
- »Ekonomické předpoklady a hlediska vzdělávání člověka v socialistické společnosti.«
- »Kritika buržoazních a revizionistických směrů v pedagogice a psychologii.«

Uvedené hlavní úkoly, jež jsou zařazeny ve státním plánu badatelského výzkumu, zahrnují ještě řadu dílčích úkolů a témat. Tak např. v rámci hlavního úkolu »Celoživotní soustava komunistické výchovy a vzdělání v ČSSR« budou zkoumány a řešeny tyto dílčí úkoly: a) základy teorie systému komunistické výchovy a vzdělání; b) modely perspektivního systému vzdělání v socialistické společnosti a jejich experimentální výzkum; c) výchova k vědeckému světovému názoru, její vlastnosti a vztahy k ostatním komponentám komunistické výchovy a vzdělání; d) vzdělávání a komunistická výchova dospělých, jejich vlastnosti a vztahy ke vzdělávání mládeže (základy pedagogiky dospělých); e) žák socialistické školy, řízení jeho rozvoje a metody výzkumu (včetně pedagogicko-psychologické diagnostiky); f) učitelé a žáci a utváření jejich vlastností a vztahů v socialistické škole.

Resortní plán pedagogického výzkumu je orientován v letech 1976 až 1980 především na řešení úkolů spojených s realizací projektu československé školské soustavy i jednotného uceleného systému komunistické výchovy. K dosažení těchto cílů bezesporu přispěje v resortech školství vypracování »Jednotného plánu výzkumných úkolů v oblasti školství ČSR a SSR na léta 1976—1980«, který se soustředí především na zkoumání aktuálních otázek z oblasti pedagogiky, psychologie, ekonomiky vzdělávání, řízení a materiálně technické základny školství. Vytvoření jednotného plánu výzkumných úkolů v oblasti československého školství lze označit za výrazný pokrok v řízení pedagogického výzkumu.

Současný návrh hlavních úkolů resortního plánu výzkumu zahrnuje pedagogickou problematiku všech stupňů škol, tj. od škol mateřských až po školy vysoké. Zvláštní pozornost je přitom věnována zkoumání výchovně vzdělávací problematiky odborných a učňovských škol. Předmětem výzkumu v rámci resortního plánu se stává také systém celoživotního vzdělávání učitelů.

Z uvedeného zaměření základního i aplikovaného pedagogického výzkumu je zřejmé, že těžiště tohoto výzkumu spočívá v řešení některých uzlových problémů výchovně vzdělávací praxe. Tato vědeckovýzkumná orientace na praxi je nepochybně naprosto správná a nutná, neboť tím pedagogika odpovídá na naléhavé výchovně vzdělávací potřeby naší socialistické společnosti.

Pro současnou etapu marxistické pedagogické vědy je zároveň příznačné intenzivní zkoumání jejích metodologických otázek. To se projevuje zejména v tom, že poznávání výchovných jevů je provázeno sebe-

reflexí pedagogické vědy, poznáváním procesu, podmínek a zákonů jejího vlastního vývoje. Z tohoto hlediska významným směrem vědeckovýzkumné práce v letech 1976—1980 i v dalších letech je také, resp. mělo by se stát, soustavné rozvíjení speciálních a hraničních disciplín pedagogické vědy. Zvýšenou pozornost je při tom nutno věnovat některým disciplínám, zvláště novým nebo nově vznikajícím: obecné pedagogice, předškolní pedagogice, pedagogice odborného a učňovského školství, sociální pedagogice, vysokoškolské pedagogice, pedagogice dospělých, teorii výchovy (v užším slova smyslu), teorii branné výchovy, sociologii výchovy (pedagogické sociologii), ekonomice vzdělání aj.

Při rozvíjení speciálních i hraničních disciplín pedagogické vědy vystupuje do popředí nutnost rozpracovávat a vytvářet teoretický systém těchto disciplín. To proto, že marxistická pedagogika i její speciální a hraniční disciplíny se nacházejí teprve v počátečním stadiu vytváření vlastního teoretického systému. Teoretický systém je podstatným atributem každé vědy, každého vědního oboru. Má-li se tedy pedagogika, její speciální a hraniční disciplíny kvalifikovat jako vědní obory, musí si cílevědomě a dlouhodobě vytvářet svůj teoretický systém, svůj teoretický a metodologický aparát. Vytváření tohoto systému a aparátu je nezbytné i proto, že pedagogika vstupuje stále více do interdisciplinárních vztahů s jinými vědami při řešení výzkumných úkolů komplexní povahy. K tomu musí být náležitě teoreticky i metodologicky připravena, aby tato spolupráce byla účinná.

Vytváření teoretického systému marxistické pedagogiky předpokládá rozpracování takových obecně teoretických i metodologických otázek, jako jsou: předmět, struktura a funkce pedagogiky i jejích speciálních a hraničních disciplín; diferenciační a integrační procesy v pedagogice; vztah pedagogiky k jiným vědám; vztah pedagogické teorie a praxe; vztah pedagogiky, ideologie a politiky; podstata a charakteristické znaky komunistické výchovy, vzdělání a vyučování; obecné a specifické síle komunistické výchovy; vztah obecné marxisticko-leninské metodologie a speciální pedagogické metodologie; metodologické problémy teoretického a empirického pedagogického výzkumu; metodologické aspekty systémového přístupu k výzkumu výchovy a vzdělávání; metody a techniky pedagogického výzkumu; možnosti i meze používání matematicko-statistických metod při zkoumání otázek komunistické výchovy; kritická analýza metodologických aspektů soudobých buržoazních teorií. K základním aktuálním obecně teoretickým a metodologickým otázkám, které bychom měli intenzivněji studovat a rozpracovávat, patří také vztah biologických a sociálních faktorů při utváření osobnosti člověka, diferenciaci a individualizaci výchovy a vzdělávání v podmínkách kolektivní výchovy vyspělé socialistické společnosti, metodologická problematika zavádění teoretických pedagogických poznatků do výchovně vzdělávací praxe, prognostická funkce pedagogiky, metodologické aspekty interdisciplinárního zkoumání pedagogických jevů aj. Důležitost zkoumání uvedených obecně teoretických a metodologických problémů je zvyšována tím, že o vědecké pojetí většiny těchto problémů musí marxističtí pedagogové svádět boj s buržoazními idealistickými směry a koncepcemi.

Zdůrazňujeme-li nutnost vytváření teoretického systému pedagogiky (jejích speciálních a hraničních disciplín), máme pochopitelně na mysli vytvářet a rozpracovávat jej jako otevřený dynamický systém, který se

neustále obohacuje, zpřesňuje a rozvíjí novými vědeckými výsledky, objevy a poznatky získanými řešením aktuálních i perspektivních problémů komunistické výchovy a vzdělávání.

Účinné řešení úkolů státního a resortního plánu výzkumu i rozvíjení speciálních a hraničních disciplín pedagogické vědy vyžaduje hluboké a soustavné osvojování marxisticko-leninské metodologie všemi pedagogy a její uplatňování v plné šíři. Především nutno vycházet z marxistického pojetí jednoty gnoseologie a ontologie. Tato jednotu totiž umožňuje náležité uplatnění světonázorových, společenských, a tedy i třídních aspektů při zkoumání otázek výchovy a vzdělání. Právě při úvahách o dalším rozvoji pedagogické vědy je třeba zdůraznit, že vědecký světový názor je důležitým faktorem heuristického procesu a že heuristický význam vědeckého světového názoru se projevuje na všech úrovních poznávání pedagogických jevů.

Je také nezbytné, abychom pozorně sledovali a studovali i soudobé filozofické práce, především práce sovětských filozofů, kteří rozvíjejí problematiku marxistické dialektiky a v tomto směru rozpracovávají řadu nových kategorií. Materialistická dialektika, chápáná a uplatňovaná v celém bohatství jejích pojmů, kategorií a zákonů, vede k všestrannému zkoumání pedagogických jevů, k poznávání jejich podstaty a vývoje, zákonitostí a vlastností i souvislostí s jinými jevy.

Sovětští filozofové akcentují a rozpracovávají také marxisticko-leninskou koncepci člověka. Jak upozorňuje akademik L. F. Iljičev, pokládá marxistická filozofie problém člověka za svůj základní problém.⁶⁾ Marxisticko-leninská koncepce člověka je teoretickým a metodologickým východiskem i pro řešení problematiky komunistické výchovy. Vědecké řešení těchto otázek, rozvíjení aktivity a tvořivé činnosti člověka, nepřesvědčivěji odhaluje a dokazuje také nevědeckost různých idealistických antropologických a existencialistických teorií.

Na konstituování a rozvíjení pedagogické vědy i jejích speciálních a hraničních disciplín má velký vliv, jak jsme již uvedli, dynamický rozvoj přírodních, technických a společenských věd. Současné období intenzivního rozvoje těchto věd, které podstatně ovlivňuje celkové teoretické ovzduší, poskytuje pedagogice velmi mnoho poznatků, informací a podnětů k novým vědeckým přístupům. Výrazněji se v pedagogice rozvíjí experimentální výzkum, hojněji se používá statistických metod, kvantitativních analýz i metod sociální prognostiky. Využívá se systémové analýzy, uplatňují se i poznatky a metody moderní logiky, kybernetiky, teorie informací aj. Jde nepochybně o plodný trend pedagogického myšlení, který se snaží oprostit jak od plochého empirismu, tak od různých spekulativně zaměřených přístupů k výchovné skutečnosti. Tento trend pedagogického myšlení je zapotřebí bezesporu podporovat a rozvíjet, ovšem za předpokladu, že budeme přitom neustále propracovávat obecnou i pedagogickou metodologickou problematiku z pozic marxismu-leninismu. Aktuálním úkolem se mj. stává uplatňovat marxistickou metodologickou výzbroj zvláště v kritice novopozitivismu, operacionalismu a neobehaviorismu, které v soudobé buržoazní pedagogice značně ovlivňují pedagogické myšlení.

⁶⁾ Iljičev, L. F.: *Metodologičeskije problemy jestestvoznaniija i obščestvennyh nauk*. In: *Metodologičeskije problemy nauki*. Moskva 1964, str. 125.

V této souvislosti chci poukázat na určitý problém metodologické povahy. Týká se vztahu kvantitativní a kvalitativní analýzy. V pedagogice se rozvíjí používání kvantitativních, matematicko-statistických metod a postupů. Používání těchto metod a postupů v pedagogických výzkumech nelze však jednostranně přeceňovat a absolutizovat. Kvantitativní metody a postupy nejsou cílem ani samoučelem pedagogického výzkumu. Jsou prostředkem vědeckého, exaktního zkoumání výchovných jevů a procesů, a to tehdy, opírají-li se o marxistická světónázorová a metodologická východiska, jsou-li používány adekvátně ke zkoumané problematice a jsou-li údaje a informace získané kvantitativními metodami teoreticky analyzovány a interpretovány. Vědeckost a exaktnost pedagogického zkoumání nelze však v žádném případě redukovat na používání kvantitativních, matematicko-statistických metod a postupů, protože tyto metody a postupy nevyčerpávají objektivní poznávání výchovné reality, její podstaty a vývoje. Takový redukcionismus nebere dostatečně v úvahu nebo opomíjí specifické obsahové stránky a vlastnosti výchovy a místo obsahové přesnosti akcentuje přesnost formální. Vědecké exaktní zkoumání výchovných jevů a procesů vyžaduje používat celé soustavy vědeckých přístupů, metod a technik, včetně kvantitativních metod a postupů. Vyžaduje uplatňovat v pedagogických výzkumech jednotu kvantitativní a kvalitativní analýzy, přičemž marxistická kvalitativní analýza má rozhodující význam pro objektivní, pravdivé a přesné poznávání pedagogických jevů. Uplatňování soustavy vědeckých přístupů, metod a technik ovšem nevylučuje, ale naopak předpokládá, že v závislosti na povaze zkoumaného jevu kládeme důraz na tu či onu vědeckou metodu nebo techniku, aniž však absolutizujeme její gnoseologickou hodnotu.

Při využívání pojmového aparátu a metodologických přístupů přírodních, technických a společenských věd v marxistické pedagogice nemůžeme opouštět nebo zpochybňovat pedagogické pojmy, kategorie a přístupy a mechanicky je nahrazovat pojmy, přístupy a termíny jiných věd. Nahrazuje-li se mechanicky pedagogická terminologie pojmoslovím a metodologickými přístupy jiných věd, nepřispívá to k řešení pedagogické problematiky a k rozvíjení pedagogiky jako svébytné vědy. Jde naopak o to, abychom s využitím pojmů, poznatků a přístupů jiných věd rozvíjeli, zpřesňovali a modifikovali pedagogické pojmy, kategorie a přístupy k výchovné skutečnosti. To nám umožní analyzovat výchovné jevy a procesy z pedagogického hlediska, poznávat jejich specifické podstatné znaky a vlastnosti, jejich strukturu i fungování.

Jedním ze základních metodologických předpokladů dalšího úspěšného rozvoje naší pedagogiky je citlivé a adekvátní řešení vztahu pedagogické teorie a praxe. Vycházíme z toho, že výchovná praxe je východiskem, kritériem i cílem teoretického pedagogického poznání. Současně si však uvědomujeme, že praxi nepomáhá nic více a lépe než dobrá teorie a že naopak nedostatečná úroveň rozvoje pedagogické teorie se v té či oné míře nepříznivě odráží ve výchovné praxi. Po pravdě je však třeba říci, že sama výchovná praxe nevyužívá vždy ani těch poznatků, které teorie poskytuje již dnes. Rovněž je pravda, že nezájem pedagogické teorie o praxi vede ke zplanění teoretického myšlení a k oslabování jeho gnoseologické i společenské funkce. Vztah pedagogické teorie a praxe se projevuje v různých rovinách, a to od bezprostředního a přímého vztahu teorie k výchovné praxi až po nepřímý a zprostředkovaný vztah pedago-

gické teorie k této praxi. Vztah pedagogické teorie k praxi a praxe k teorii je dialekticky rozporný vztah, který má řadu aspektů, rovin a variant. Proto je třeba tento vztah neustále analyzovat, hlouběji poznávat a regulovat, a to tím spíše, že v chápání a uplatňování tohoto vztahu existují nejrůznější zjednodušené představy a jednostranné přístupy.

IV. K OTÁZCE KÁDROVÉHO, ORGANIZAČNÍHO A MATERIÁLNĚ TECHNICKÉHO ZABEZPEČENÍ VĚDECKOVÝZKUMNÉ PRÁCE

Realizace hlavních směrů vědeckovýzkumné práce v československé pedagogice je v rozhodující míře podmíněna jejím kádrovým, organizačním a materiálně technickým zabezpečením. Prvořadý význam má při tom bezesporu práce s kádry. To především znamená uplatňovat při výběru, výchově a rozmísťování vědeckých a vědeckopedagogických pracovníků jednotu politických a odborných hledisek.

V naší pedagogice existuje v současné době citelný nedostatek kvalifikovaných vědecky produktivních pracovníků. Tuto situaci lze částečně zlepšit tím, že budeme rozšiřovat kolektivy řešitelů výzkumných úkolů o vynikající pracovníky z terénu, orientovat se na úspěšné autory pedagogických čtení a podstatně rozšiřovat možnosti stáží, studijních pobytů i konzultací pro ty pracovníky z praxe, kteří mají politické i odborné předpoklady pro tvůrčí vědeckou práci.

Důležitou úlohu v přípravě a získávání nových odborných a vědeckých pracovníků má studium pedagogických věd na vysokých školách, a to jak řádné a dálkové, tak zejména postgraduální studium. Proto je žádoucí v přípravě učitelů a odborných pedagogických pracovníků zvyšovat ideově teoretickou úroveň výuky pedagogiky, pomáhat jim při osvojování metodologie a metod vědecké práce a zapojovat je do empirických pedagogických výzkumů. Spolu s tím se stává naléhavou potřebou pečovat o soustavný politický a odborný růst stávajících vědeckých a vědeckopedagogických pracovníků, zvláště střední a mladší generace. V tomto směru stojí před námi na vysokých školách a ve vědeckopedagogických ústavech dvojjediný úkol, a to: formovat marxisticko-leninské síly v pedagogické vědě a spolu s tím vychovávat v duchu marxismu-leninismu novou generaci talentovaných vědeckých pracovníků. Pro zkušené vysokoškolské učitele a vědecké pracovníky není v současné době důležitějšího a čestnějšího poslání než výchova vysoce kvalifikovaných, vědě a socialismu oddaných mladých vědeckých pracovníků. Ctižádostí a povinností každého zkušeného vysokoškolského učitele, každého zkušeného vědeckého pracovníka v pedagogice by mělo být vychovávat pro pedagogickou vědu zanícené, společensky angažované odborníky, kteří budou pokračovat v jeho vědecké práci a rozvíjet jeho dílo.

Výchovu mladých vědeckých pracovníků v oblasti pedagogické vědy nelze však ponechat živelnosti a náhodě. Významnou funkci při uskutečňování této výchovy má interní a externí vědecká aspirantura. V obsahu této formy vědecké výchovy se těsně spojuje vědecká příprava v příslušném oboru, metodologicko-filozofická příprava a příprava praktická. Přitom po celé období vědecké výchovy je nezbytné prohlubovat jednotu teorie a praxe. Až dosud se tato výchova zaměřovala především na teoreticko-poznávací stránku, které musíme věnovat i nadále náležitou pozornost. Nemenší pozornost ovšem vyžaduje i rozvíjení dalších aspektů

vědecké výchovy, a to schopnosti zavádět vědecké poznatky do výchovně vzdělávací praxe i schopnosti předávat své znalosti, zkušenosti a vědecké poznatky jiným.⁷⁾

Pro zkvalitňování vědecké přípravy v oblasti pedagogiky bude prospěšné navázat těsnější součinnost s ostatními socialistickými zeměmi a jejich vědeckopedagogickými pracovišti, především s APN SSSR. V současné době se již realizují mezinárodní semináře pro mladé vědecké pracovníky-pedagogy. Na těchto seminářích aspiranti vystupují s referáty, seznamují se s výzkumnými metodami a nejnovějšími vědeckými poznatky, učí se diskutovat na mezinárodním fóru a navazují pracovní kontakty.

Výchovné a vzdělávací jevy jsou komplexní povahy, zahrnují aspekty pedagogické, psychologické, sociologické, ekonomické, filozofické, kybernetické, právní aj. Proto také výzkum otázek komunistické výchovy a vzdělání by měl být prováděn interdisciplinárně, z hlediska různých vědních oborů. Velký význam pro zkoumání výchovně vzdělávací problematiky mají kromě pedagogiky i některé hraniční disciplíny, zvláště pedagogická psychologie, sociologie výchovy (pedagogická sociologie) a ekonomika vzdělání. Tato skutečnost by se měla nepochybně odrážet i v budování a kádrovém obsazování vědeckopedagogických ústavů a kateder. Tyto ústavy a katedry by měly být i nadále obsazovány především a v první řadě pedagogy, kteří jsou odborníky v oblasti jednotlivých pedagogických disciplín. Současně však se ukazuje potřeba, aby ve vědeckopedagogických ústavech a na katedrách pedagogiky byli v přiměřené míře zastoupeni i pracovníci hraničních disciplín, kteří se zabývají otázkami komunistické výchovy a vzdělání.

Pro rozvoj pedagogiky má značný význam ediční politika. Z předchozího rozboru současného stavu ediční činnosti v našem oboru vyplývá nutnost propracovat centrálně promyšlenou koncepci této činnosti. Tato koncepce by měla akcentovat publikování základních teoretických děl, která analyzují současné i perspektivní problémy komunistické výchovy a vzdělání v podmínkách vyspělé socialistické společnosti a nastupující vědeckotechnické revoluce. Zároveň je nezbytné zabezpečit vydávání prací k otázkám marxistické pedagogické metodologie. Neméně naléhavým úkolem je orientovat publikační činnost, a to jak knižní, tak časopiseckou, na ty společensky významné tematické oblasti, které jsou v dosavadní pedagogické produkci (jak již bylo uvedeno) poměrně málo zastoupeny.

Důležitým aspektem prohloubení koncepce ediční činnosti v oblasti pedagogiky se musí stát mnohem promyšlenější a cílevědomější přístup ke skladbě vydávaných publikací. Z tohoto hlediska je nutno usilovat o to, aby v publikační činnosti byly zastoupeny rozmanité druhy pedagogické literatury podle diferencovaných potřeb výchovně vzdělávací praxe i podle potřeb rozvoje pedagogické vědy. V tomto smyslu je zvláště naléhavé: připravovat a vydávat nové původní učebnice pedagogiky; zavést knižnici (řadu) kratších monografických prací — pedagogických aktualit, které by pohotově informovaly učitele a vychovatele o aktuálních otázkách výchovy a vzdělání; zavést popularizační edici o pedagogicko-psychologických problémech mládeže i mladých rodičů. Rovněž se uka-

⁷⁾ Baláž, O.: *Pedagogické aspekty přípravy vědeckých pracovníků*. Pedagogika č. 4, 1975, str. 422.

zuje potřeba seznamovat pedagogickou veřejnost s dosavadními výtěžky marxistické pedagogiky formou původních syntetických děl, která až dosud stále postrádáme.

Pro další zkvalitňování výchovně vzdělávací práce učitelů je rovněž účelné šířeji vydávat vědecky zpracované metodické knihy. Poučná je v tomto směru praxe v NDR, kde nové učební plány, osnovy a učebnice jsou zároveň doprovázeny vědeckou monografií k této problematice, dále knihou podávající informace o teoretických a praktických otázkách výchovy a vzdělávání na škole jako celku a konečně vědecky fundovanými metodikami pro jednotlivé vyučovací předměty i metodikou výchovné práce.

Také stav vydávání pedagogických časopisů v ČSSR neodpovídá již současným potřebám. Nutno zajistit, aby ústřední teoretický časopis Pedagogika vycházel jedenkrát měsíčně a měl kratší výrobní lhůtu. Je také zapotřebí postupně vytvářet nezbytné podmínky k rozšiřování nákladu pedagogických a metodických časopisů v souladu s potřebami praxe. Intenzivnějšímu rozvíjení vědecké práce v pedagogice by rovněž prospělo vydávání zpráv o pedagogických výzkumech a materiálových studiích, ať už ve formě periodického časopisu nebo neperiodických sešitů (podobně jako jsou vydávány v SSSR »Novyje issledovanija v pedagogičeskich naukach«).

Spolu s intenzivnějším vydáváním původních děl a prací je rovněž nezbytné promyšleněji ovlivňovat výběr a vydávání překladové pedagogické literatury. I nadále vydávat především překlady sovětských autorů a zároveň seznamovat naši pedagogickou veřejnost více než dosud se závažnými pedagogickými díly z ostatních socialistických států a s vybranými pracemi pokrokových pedagogů z kapitalistických zemí. V souvislosti s tím je ovšem také třeba usilovat o to, aby některé naše původní práce vydávané v češtině nebo slovenštině byly překládány v socialistických státech a aby byla zabezpečena větší a pohodovější informovanost o československé pedagogické produkci v zahraničí.

Aby se československá pedagogika mohla v příštích letech úspěšně a proporcionálně rozvíjet, je zapotřebí soustavně zkvalitňovat řízení a organizaci vědeckovýzkumné práce. Řízení a organizace této práce by měly být zaměřeny především na koncepční a obsahové řešení problémů a na vytváření optimálních podmínek pro efektivní plnění úkolů státního plánu badatelského výzkumu i resortního a fakultního plánu výzkumu. Dosavadní zkušenosti z řízení a organizace vědecké práce signalizují potřebu propracovat a zdokonalit systém řízení, který by účinněji než dosud zabezpečoval rozvíjení a návaznost základního a aplikovaného pedagogického výzkumu, stejně jako diferenciací a integrační rozvoj pedagogických věd. Efektivní rozvíjení a propojení základního a aplikovaného pedagogického výzkumu i pokračující diferenciaci a integrace pedagogické vědy mimo jiné vyžadují dobudovat, popř. restrukturalizovat síť vědeckopedagogických pracovišť, vytvářet přiměřenou institucionální základnu pro nově se konstituující speciální i hraniční disciplíny pedagogické vědy, vyhraňovat profilaci vědeckopedagogických ústavů i kateder pedagogiky a prohlubovat kooperaci, specializaci i koordinaci vědeckovýzkumné činnosti těchto ústavů a kateder. Zvýšenou pozornost je přitom nutno věnovat prohlubování spolupráce mezi českými a slovenskými vědeckopedagogickými pracovišti i mezi Československou pedagogickou

společností při ČSAV a Slovenskou pedagogickou společností při SAV. Československá pedagogická společnost a Slovenská pedagogická společnost mají značné možnosti k aktivizaci pedagogické fronty, k vytváření a posilování tvořivého pracovního ovzduší, k rozvíjení tvůrčích vědeckých diskusí. Výzkum v pedagogické vědě, stejně jako ve vědě vůbec, se nemůže obejít bez tvůrčí vědecké diskuse, sporů, názorových střetnutí. Probíhají-li takové diskuse a spory na bázi obecných principů marxismu-leninismu a nejsou-li neadekvátně přenášeny za hranice vědecké sféry, stávají se významným prostředkem vědeckého pokroku a ideové výchovy.⁸⁾

Realizace hlavních směrů pedagogického výzkumu a další rozvoj československé pedagogiky vůbec předpokládá a vyžaduje intenzivnější, organizovanější a integrovanější spolupráci s vědeckopedagogickými institucemi socialistických zemí, zejména SSSR. V současné době je tato spolupráce zakotvena ve smlouvách o vědecké spolupráci. ČSSR se podílí na mezinárodní vědecké spolupráci socialistických zemí při řešení otázek výchovy k vědeckému světovému názoru a ke komunistické morálce, polytechnického vzdělání, vyučování matematice, předškolní výchovy, didaktické techniky, prognózování a plánování rozvoje vzdělání, teorie a metodologie systémů vzdělání a výchovy v socialistické škole, pedagogiky odborného a učňovského školství, pedagogiky vysokých škol, pedagogiky dospělých, v kmenologii, v kritice soudobé buržoazní pedagogiky i v jiných oblastech.

Mezinárodní socialistická spolupráce v oblasti pedagogiky se uskutečňuje různými formami: pracovními poradami prezidentů akademií a ředitelů vědeckovýzkumných pedagogických ústavů, pořádáním společných seminářů, konferencí a konzultací, výměnou vědeckých informací (materiálů, knih apod.), společnou přípravou a vydáváním vědeckých publikací (sborníků, bulletinů, vybraných spisů J. A. Komenského v ruském jazyce), studijními stážemi, recenzováním prací aj. Další rozvoj mezinárodní socialistické spolupráce v oblasti pedagogiky vyžaduje od nás zvýraznit československý podíl na řešení společných programů pedagogického výzkumu a vytvářet potřebné podmínky k tomu, aby se ČSSR mohla aktivně zúčastnit dělby práce podle usnesení a doporučení prezidentů a ředitelů vědeckých pedagogických institucí RVHP.

V neposlední řadě závisí další rozvoj československé pedagogiky rovněž na materiálně technickém zabezpečení pedagogického výzkumu, a to tím spíše, že se na tomto úseku setkáváme s mnoha problémy a potížemi, které nezřídka limitují plnění některých vědeckovýzkumných úkolů. V první řadě je v tomto směru potřeba vybudovat centrální dokumentační středisko pro pedagogické vědy, zdokonalovat knihovní služby, zajistit nezbytnou moderní experimentální techniku a vybudovat systém experimentálních škol. Na vědeckopedagogických pracovištích je také nutno zabezpečovat a upravit kvalifikační skladbu pracovníků tak, aby odpovídala potřebám moderní vědecké práce i proporcemi vědeckých, odborných a pomocných sil. Hlavní pozornost v materiálně technickém zabezpečení pedagogického výzkumu musíme však zaměřit na to, abychom mnohem racionálněji využívali existující kapacity, prostředků i rezerv ke zvyšování celkové úrovně a efektivnosti vědeckovýzkumné práce.

⁸⁾ *Vývoj, současný stav a úkoly společenských věd*. Materiál předsednictva ÚV KSČ z 3. 5. 1974. Nová mysl č. 11, 1974, str. 1534.

Zamýšlíme-li se nad třicetiletým vývojem a situací v československé pedagogice, můžeme při vši kritičnosti konstatovat, že máme základní teoretické, metodologické, kádrové, organizační i materiální předpoklady pro její další intenzivní rozvoj. Záleží nyní především na nás, na naší tvořivé vědecké i organizační práci, abychom — poučení zkušenostmi z třicetiletého vývoje — účinně realizovali v příštím období cíle a úkoly, které na pedagogickou vědu klade naše komunistická strana a celá naše socialistická společnost.

ЯРОЛИМ СКАЛКА

РАЗВИТИЕ, СОВРЕМЕННОЕ СОСТОЯНИЕ И ОСНОВНЫЕ ПУТИ РАЗВИТИЯ ПЕДАГОГИЧЕСКОЙ НАУКИ В ЧССР

В статье дается анализ и оценка развития чехословацкой марксистской педагогики за истекших 30 лет. Это развитие неразрывно связано с революционными общественными переменами после 1945 г. и с новыми запросами в области просвещения и воспитания в освобожденной Чехословакии. Развитие марксистской педагогики в Чехословакии исходит из прогрессивных педагогических традиций и осуществляется также в атмосфере борьбы против немарксистских педагогических теорий и концепций. Положительное влияние на развитие педагогической науки в ЧССР оказала и оказывает советская педагогика.

Автор статьи детально обсуждает положительные результаты и тенденции в области научно-исследовательских работ и некоторые недостатки и проблемы (например, в области публикационной деятельности, в деле управления педагогической наукой и пр.). Основное внимание автор уделяет анализу главных путей дальнейшего развития чехословацкой педагогики и основных факторов и условий, определяющих и обуславливающих это раз-

витие. Это, в частности, — запросы развитого социалистического общества и научно-технической революции, которые требуют исследования актуальных и перспективных проблем воспитательно-образовательной практики; динамическое развитие общественных, естественных и технических наук, воздействующее на развитие педагогики в отношении познаний и методики; потребности внутреннего развития педагогической науки самой, в частности, необходимость исследовать ее общую теоретическую и методологическую проблематику; научное сотрудничество с социалистическими странами, в первую очередь — с Советским союзом.

Дальнейшее развитие педагогической науки зависит также в известной мере от создания соответствующих кадровых, организационных и материально-технических условий. Учитывая вышеприведенные факторы и условия, автор обрисовал нацеленность научно-исследовательских работ в области педагогики до XV. съезда КПЧ и в период 1976—1980 гг.

JAROLÍM SKALKA

PAST DEVELOPMENT, PRESENT-DAY STATE AND THE MAIN TRENDS OF FUTURE DEVELOPMENT OF PEDAGOGICAL SCIENCE IN CZECHOSLOVAKIA

The article contains an analysis and appraisal of the thirty years' development of the Czechoslovak Marxist pedagogy. This development is inseparably bound up with the revolutionary social changes that have taken place since 1945, and with the new requirements in the field of

education in the liberated Czechoslovakia. The development of Marxist pedagogy in Czechoslovakia also draws on the progressive pedagogical traditions and is likewise realised in the struggle against non-Marxist pedagogical theories and conceptions. A positive influence of on the develop-

ment of pedagogical science in Czechoslovakia is exercised by Soviet pedagogy.

The article analyses in detail the positive results and tendencies in the scientific and research work as well as some shortcomings and problems in it (e. g. in the publishing activities, in the management of pedagogical science and others). The most important part of the article is the analysis of the main trends in the future of Czechoslovak pedagogy and of the basic factors and conditions by which this development is determined and influenced. The factors involved are especially the following: the requirements of a developed Socialist society and of the scientific and technological revolution, which make it essential to investigate current and prospective problems of educational practice; dynamic development of social, natural and tech-

nical sciences influencing the development of pedagogy as regards its content and methodology; requirements of the internal development of the pedagogical science itself, especially the necessity to investigate its generally theoretical and methodological problems; scientific co-operation with the Socialist countries, especially with the USSR.

The future development of pedagogical science also depends, to a considerable degree, on the creation of suitable personnel, organisational and materially technical conditions. In accordance with the above-mentioned factors and conditions the article clarifies the orientation of scientific and research work in the field of pedagogy up to the 15th Congress of the Communist Party of Czechoslovakia and in the years 1976—1980.